

ПРЕДАВАЊЕ 12 – ПЛАТНИ ПРОМЕТ

ДЕФИНИЦИЈА ПЛАТНОГ ПРОМЕТА

Платни промет се може дефинисати као збир свих готовинских и безготовинских новчаних плаћања која се обављају између физичких и/или правних лица. Плаћање представља пренос новчаних средстава са исплатиоца на примаоца, у циљу ликвидирања одређених дужничко-поверилачких односа. Исплатилац и прималац могу да врше плаћања непосредно или преко посредника. У зависности од места на ком се налазе лица која врше међусобна плаћања, платни промет може да буде унутрашњи и међународни.¹

Дакле, платни промет се може класификовати према:²

- начину плаћања:
  - ✓ непосредни,
  - ✓ посредни.
- врсти плаћања:
  - ✓ безготовински,
  - ✓ готовински.
- месту плаћања:
  - ✓ унутрашњи,
  - ✓ међународни.

Према првом критеријуму класификације (**начин плаћања**), постоје непосредни и посредни платни промет. Суштинска разлика између њих је постојање, односно непостојање посредника који учествују у самом процесу. Код непосредног платног промета плаћање врши директно између платиоца и примаоца, док су у другом случају у процес плаћања укључене једна или више институција посредством којих се врши пренос новчаних средстава. Институције које се најчешће појављују у улози посредника су банке, поште, поштанске штедионице, клириншке установе, итд.

Према другом критеријуму класификације који се односи на **врсту плаћања**, платни промет може да буде готовински и безготовински. Готовински платни промет обухвата сва плаћања која се обављају ефективним националним новцем (папирним и/или кованим новцем). Готовинска плаћања су претежно везана за мање новчане износе и највише их користи сектор становништва. Са друге стране, безготовински платни промет подразумева пренос одређеног новчаног износа са рачуна дужника на рачун повериоца. Реч је о трансакцијама жиралног новца, али и о коришћењу новчаних сурогата као што су чекови или менице.

Према трећем критеријуму класификације платног промета (**место плаћања**), постоје унутрашњи (домцилни, национални) платни промет и међународни платни промет. Унутрашњи платни промет у ширем смислу подразумева сва плаћања у домаћој валути која се обављају унутар једне земље, док сва плаћања преко рачуна који се воде код носиоца платног промета, представљају унутрашњи платни промет у ужем смислу. Међународни платни промет подразумева сва плаћања која се обављају у иностраној валути, између лица која се налазе у две или више држава.

¹ Живковић, А., Станкић, Р., & Маринковић, С. (2012). *Банкарско пословање и платни промет*. Београд: Центар за издавачку делатност Економског факултета у Београду, страна 251.

² Вуњак, Н., & Ковачевић, Љ. (2011). *Банкарство, банкарски менаџмент*. Суботица: Економски факултет Суботица, страна 414.

ВРСТЕ И ПРУЖАОЦИ ПЛАТНИХ УСЛУГА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Услове и начине пружања платних услуга, електронски новац и платни систем регулише *Закон о платним услугама*³, који се примењује од октобра 2015. године. Циљ примене овог закона је пружање доприноса осавремењавању регулаторног оквира у области пружања платних услуга и издавања електронаког новца. Законом се дефинише и правни основ за пословање платних институција и институција електронског новца. Такође, предвиђено је да Народна банка Србије врши надзор над свим пружаоцима платних услуга и издаваоцима електронског новца.⁴

Према одредбама овог закона (*Члан 4*), платне услуге обухватају:

- 1) Услуге уплате (исплате) готовог новца на платни рачун (са платног рачуна);⁵
- 2) Услуге отварања, вођења и гашења платног рачуна;
- 3) Услуге преноса новчаних средстава са платног рачуна (на платни рачун);
- 4) Услуге извршавања платних трансакција код којих су новчана средства обезбеђена кредитом који је одобрен кориснику платних услуга;⁶
- 5) Услуге издавања платних инструмената и/или прихватања ових инструмената на основу којег пружалац платних услуга примаоцу плаћања омогућава извршавање платних трансакција;⁷
- 6) Услуге извршавања новчане дознаке код које пружалац платних услуга прима платиочева новчана средства без отварања платног рачуна за платиоца или примаоца плаћања, искључиво ради стављања тих средстава на располагање примаоцу плаћања;
- 7) Услуге извршавања платне трансакције за коју платилац даје сагласност употребом телекомуникационог, дигиталног или информационо-технолошког уређаја.

Према *Члану 10* овог закона, платне услуге у Републици Србији могу да пружају следеће институције:

- 1) банке;
- 2) Народна банка Србије;
- 3) Управа за трезор или други органи јавне власти у Републици Србији, у складу са законом утврђеним надлежностима;
- 4) јавни поштански оператори са седиштем у Републици Србији;
- 5) институције електронског новца;
- 6) платне институције.

Пословне банке су носиоци свих облика платног промета (интерног, међубанкарског и међународног). Народна банка Србије има надлежност да пословним банкама издаје дозволу за пружање платних услуга, као један вид доказа о техничкој, организационој и кадровској способности за обављање послова платног промета. Пружањем платних услуга, банка добија могућност да развија односе са својим клијентима, да прати њихову кредитну способност и да на

³ Закон о платним услугама („Службени гласник РС“, бр. 139/2014), преузето 21. 04.2017. са www.nbs.rs

⁴ www.nbs.rs

⁵ „Платни рачун означава рачун који се користи за извршавање платних трансакција, а који води пружалац платних услуга за једног или више корисника платних услуга.“ (*Члан 2 Закона о пружању платних услуга*).

⁶ „Платна трансакција означава уплату, пренос или исплату новчаних средстава које иницира платилац или прималац плаћања, а обавља се без обзира на правни однос између платиоца и примаоца плаћања.“ (*Члан 2 Закона о пружању платних услуга*).

⁷ „Платни инструмент означава свако персонализовано средство и/или низ поступака уговорених између корисника платних услуга и пружаоца платних услуга, а које тај корисник употребљава за издавање платног налога.“ (*Члан 2 Закона о пружању платних услуга*).

тај начин стиче реалнију слику о њиховим потребама. Развијање односа са клијентима пружа банкама могућност да благовремено модификују кредитну политику и на тај контролишу изложеност ризицима.

Јавни поштански оператори такође могу да пружају све платне услуге из *Члана 4* Закона о пружању платних услуга. Поред тога, ове организације могу да пружају услуге исплате готовог новца потрошачима на терет рачуна који се воде код банке, затим услуге пријема и наплате чекова по текућим рачуним потрошача, као и одређене посредничке услуге између банака и корисника платних услуга.⁸

Платне институције могу да пружају платне усуге након добијања дозволе за пружање платних услуга од стране Народне банке Србије. Поред тога, оне могу да пружају и услуге обезбеђивања извршења платних трансакција, чувања и обраде података, замена валуте, управљања платним системом, итд.⁹ Тренутно у Републици Србији послује осамнаест платних институција.

Институције електронског новца су овлашћене да издају електронски новац након добијања дозволе од стране Народне Банке Србије. ***Електронски новац означава електронски похрањену новчану вредност која чини новчано потраживање према издаваоцу тог новца, а издата је након пријема новчаних средстава ради извршавања платних трансакција. Ималац електронског новца означава физичко или правно лице коме се издаје или је издат електронски новац.***¹⁰ Поред издавања електронског новца, ове институције могу да пружају све платне услуге из *Члана 4* Закона о платним услугама, затим да обављају оперативне и помоћне послове у вези са издавањем елетронског новца и пружањем платних услуга, итд. Тренутно у Републици Србији дозволу за рад има једна институција електронског новца (*iPay See d.o.o*).

ПЛАТНИ СИСТЕМ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Платни систем у најширем смислу представља скуп система који се користе за трансфер новчаних средстава. Ефикасно функционисање платног система треба да обезбеди брзу циркулацију новца, односно његово што краће задржавање у каналима платног промета. Такође, платни систем треба да буде поуздан, што се првенствено односи на постојање континуитета расположивости према корисницима и на безбедно извршавање трансакција по економски прихватљивим ценама. Закон о платним услугама дефинише платни систем као систем за пренос новчаних средстава са писаним и стандардизованим процедурама и правилима за обраду и нетирање и/или поравнање на основу налога за пренос. Платни системи могу да буду међусобно поезани у једну целину.

Учесници у платном систему у Републици Србији могу да буду:

- 1) Народна банка Србије;
- 2) банке;
- 3) институције електронског новца;
- 4) платне институције;
- 5) јавни поштарски оператор;
- 6) инвестициона друштва са седиштем у Републици Србији која послују у складу са законом којим се уређује тржиште капитала;

⁸ Закон о платним услугама (члан 11)

⁹ Закон о платним услугама (члан 78)

¹⁰ Закон о платним услугама (члан 2)

- 7) Република Србија, аутономна покрајина или јединица локалне самоуправе, орган јавне власти, као и привредно друштво и друго правно лице чији је оснивач и за чије обавезе јемчи Република Србија;
- 8) оператор другог платног система;
- 9) Централни регистар, депо и клиринг хартија од вредности или други оператор система за поравнање финансијских инструмената.

У Републици Србији тренутно постоји шест платних система:¹¹

- 1) РТГС платни систем Народне банке Србије;
- 2) Клиринг платни систем Народне банке Србије;
- 3) Међубанкарски клиринг систем у девизама Народне банке Србије;
- 4) „DinaCard“ платни систем;
- 5) Клиринг чекова УБС;
- 6) Клиринг директних задужења УБС.

Брзина економских токова неке земље директно зависи од квалитета њеног платног система. Поред тога, платни систем детерминише ликвидност његових учесника и представља канал за трансмисију мера монетарне политике. Његово неефикасно функционисање може да доведе у питање поверење јавности у квалитет и стабилност целокупног финансијског система, те су централне банке изразито заинтересоване за ефикасност његовог функционисања.

НАРОДНА БАНКА СРБИЈЕ КАО ОПЕРАТОР ПЛАТНОГ СИСТЕМА

Народна банка Србије има законска овлашћење да уређује, контролише и унапређује функционисање платног система у Републици Србији. Она је оператор за четири платна система:

- РТГС НБС система,
- Клиринг НБС система,
- Међународног и међубанкарског клиринг система у девизама и
- „DinaCard“ клиринг система.

РТГС НБС систем и Клиринг НБС су најбитнији унутрашњи платни системи. Они се користе за пренос новчаних средстава у динарима. Ова два система су повезана у једну целину у оквиру које се налози за пренос размењују кроз мрежу Народне банке Србије, путем порука које су засноване на *SWIFT* стандарду.

РТГС НБС систем (извршавање налога за пренос у реалном времену по бруто принципу) подразумева обраду и поравнање појединачних налога за пренос учесника у најкраћем могућем времену и то до висине покрића на рачуну. У РТГС НБС систему се извршавају следећи налози за пренос:¹²

- 1) Налози за извршавање платних трансакција чији је циљ спровођење монетарне политике НБС;
- 2) Налози за извршавање трансфера одобрења којима учесник иницира пренос новчаних средстава, у своје име и за свој рачун, као и ради извршавања платних трансакција својих корисника платних услуга;
- 3) Налози за извршавање директних задужења учесника;

¹¹ www.nbs.rs (преузето 20.04.2017.)

¹² www.nbs.rs (преузето 21.04.2017.)

- 4) Налози који проистичу из снабдевања банака готовим новцем и преузимања готовог новца од банака;
- 5) Налози за поравнање новчаних обавеза, односно потраживања насталих у другим платним системима и системима за поравнање финансијских инструмената између њихових учесника;
- 6) Други налози за пренос новчаних средстава између рачуна у РТГС НБС систему.

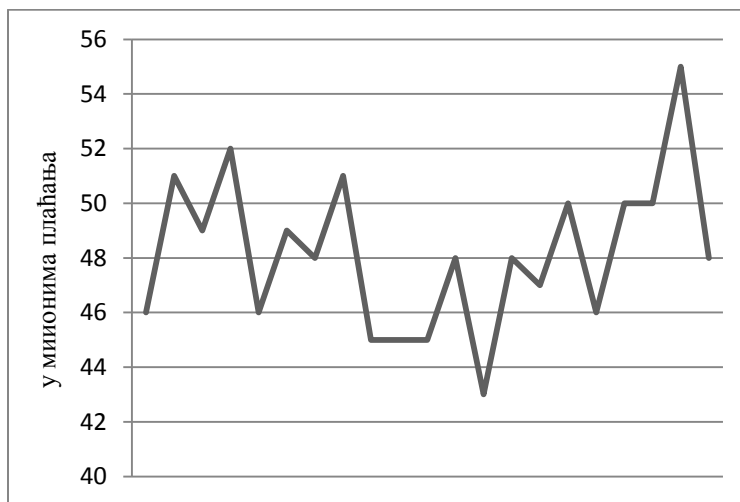
Остали детаљи везани за рад овог система уређени су *Правилима рада РТГС НБС платног система Народне банке Србије*.

Клиринг НБС систем је базиран на израчунавању мултилатералних нето позиција за поравнање, претварањем свих потраживања и обавеза на основу налога за пренос учесника, у једну нето обавезу или једно нето потраживање појединачног учесника у платном систему према свим осталим учесницима у том систему. Израчунате позитивне односно негативне нето позиције у сваком циклусу нетирања поравнавају се у РТГС НБС систему, из новчаних средстава која се резервишу пре почетка циклуса нетирања. Нетирање и извршавање налога за пренос у Клиринг НБС систему се тренутно обављају сваког радног дана у три циклуса.¹³

Учесници у Клиринг НБС систему су:

- 1) Народна банка Србије;
- 2) Банке са седиштем у Републици Србији која има дозволу за рад од Народне банке Србије;
- 3) Министарство надлежно за послове финансија у Републици Србији-Управа за трезор.

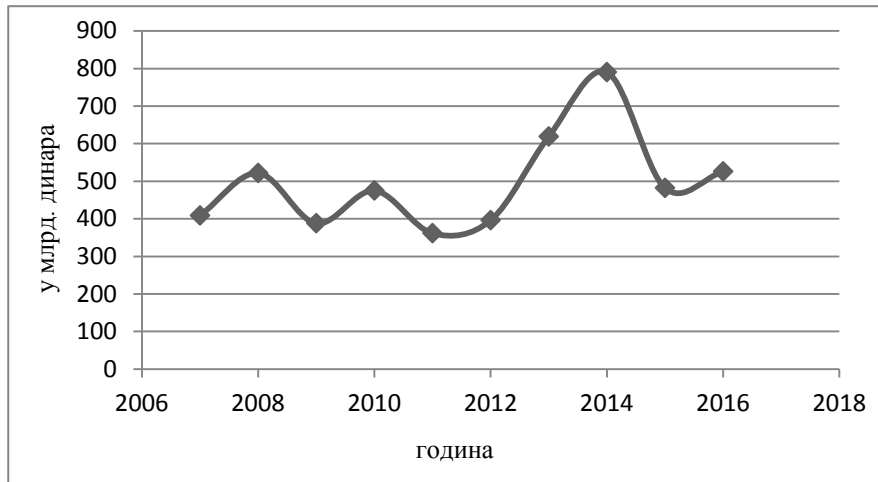
Остали детаљи везани за рад овог система уређени су *Правилима рада клиринг платног система Народне банке Србије*.

Графикон 25. Број плаћања (у милионима плаћања) у РТГС и клиринг систему НБС у периоду од јануара 2012. до марта 2017. године

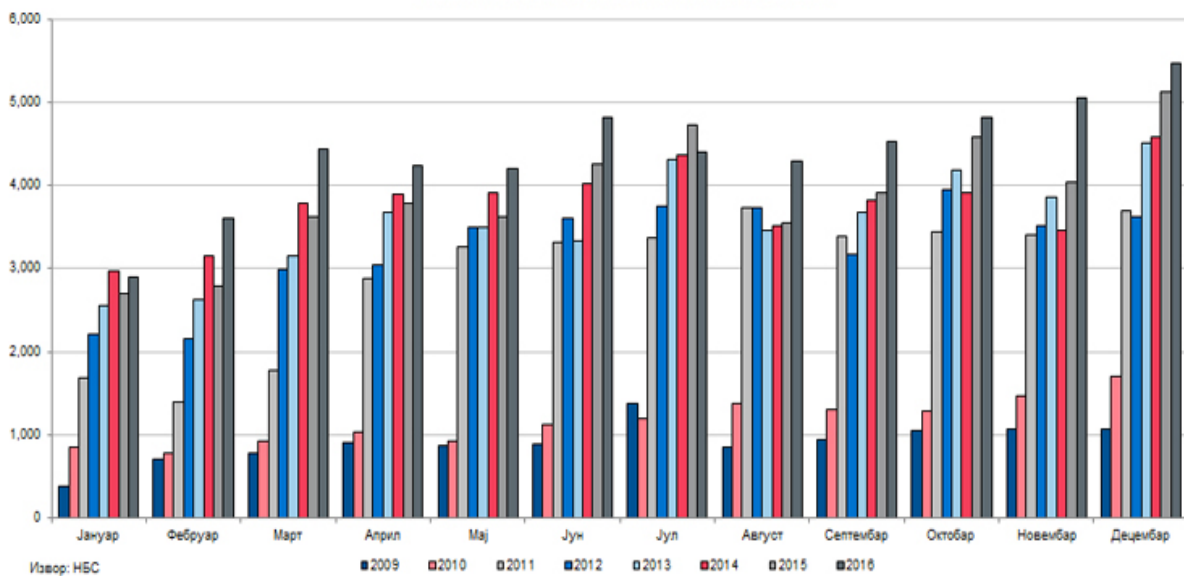
Извор: www.nbs.rs

¹³ Од 10.30 до 11.00 часова, затим од 12.30 до 13.00 часова и од 14.45 до 15.00 часова.

Графикон 26. Максималне вредности годишњих промета у РТГС и клиринг систему НБС
Извор: www.nbs.rs

Међународни и међубанкарски клиринг систем у девизама омогућава становништву и привреди ефикасно свакодневно извршавање платних трансакција у еврима. Учесници овог клиринг система су Народна банка Србије, шеснаест домаћих пословних банака и пет банка из Босне и Херцеговине. Они су повезани у јединствену целину у којој се налози за пренос размењују путем електронских порука у одговарајућем стандарду. У систему се налози за пренос извршавају у утврђеном времену по нето принципу. У поступку нетирања се израчунавају мултилатералне нето позиције за поравнавање на нивоу појединачних учесника у систему према осталим учесницима, али и збирне нето позиције централних банака у међународном клирингу. Поравнање збирних нето позиција између централних банака обавља се преко рачуна код првокласне међународне банке. Остали детаљи везани за рад овог система уређени су *Правилима рада међубанкарског клиринг система у девизама* и *Оперативним правилима за клиринг међународних плаћања*.

Слика 18. Број плаћања по месецима у Међународном и међубанкарском клиринг систему у девизама
Извор: www.nbs.rs

„DinaCard“ клиринг систем је систем у ком се обављају послови обраде и нетирања налога за пренос које учесници достављају на основу коришћења „DinaCard“ платних картица (клиринг трансакција у „DinaCard“ систему). Поравнање нето позиција се обавља у оквиру РТГС НБС система.¹⁴

Народна банка Србије је оператор наведених платних система. Важно је истаћи да поред Народне банке Србије, оператори платног система могу да буду и друге институције, које испињавају услове прописане *Чланом 144 Закона о платним услугама*.

ОБЛИЦИ ПЛАТНИХ НАЛОГА

Према *Закону о платним услугама (Члан 2)*, платни налог означава инструкцију платиоца или примаоца плаћања свом пружаоцу платних услуга, којом се захтева извршење платне трансакције. Облик, садржина и начин коришћења платних налога за динарске трансакције преко текућег рачуна, законски су прописане. Облик, садржину и начин коришћења платних налога за трансакције преко других платних рачуна својим интерним актима одређују пружаоци платних услуга.

Платни налози за динарске трансакције преко текућег рачуна су:

- 1) налог за уплату;
- 2) налог за исплату;
- 3) налог за пренос.

Налог за уплату је платни налог који се користи за уплате готовог новца на текући рачун (уплате дневног пазара, плаћање обавеза у готовом новцу и друге уплате на текући рачун). Налог за уплату (такозвана уплатница) се штампа на самокопирајућем папиру и састоји се од два примерка. Први примерак се оверен враћа уплатиоцу, док други остаје банци. Налог за уплату садржи следеће елементе:¹⁵

- назив платиоца;
- назив примаоца плаћања;
- број текућег рачуна примаоца плаћања;
- ознаку валуте (РСД);
- износ;
- сврху уплате;
- шифру плаћања;
- број модела позива на број одобрења;
- позив на број одобрења;
- место и датум пријема;
- датум извршења;
- печат и потпис платиоца (оверу)

---

¹⁴ www.nbs.rs (преузето 21.04.2017.)

¹⁵ Одлука о облику, садржини и начину коришћења образаца платних налога за извршење платних трансакција у динарима (www.nbs.rs (преузето 21.04.2017.)).

НАЛОГ ЗА УПЛАТУ			
платилац	шифра плаћања	валута	износ
сврха уплате			
прималац	рачун примаоца	модел и позив на број (одобрење)	
печат и потпис платиоца			
место и датум пријема	датум извршења		

Образац бр. 1

Слика 19. Налог за уплату

Извор: www.nbs.rs

Налог за исплату је платни налог који се користи за исплате готовог новца са текућег рачуна. Налог за исплату се штампа на самокопирајућем папиру и састоји се од два примерка. Први примерак се враћа исплатиоцу, док други остаје банци као доказ о извршеној исплати. Налог за исплату садржи следеће елементе:¹⁶

- назив платиоца;
- назив примаоца плаћања;
- број текућег рачуна платиоца;
- ознаку валуте (РСД);
- износ;
- сврху исплате;
- шифру плаћања;
- број модела позива на број задужења;
- позив на број задужења;
- место и датум пријема;
- датум извршења;
- печат и потпис платиоца (оверу).

¹⁶ Одлука о облику, садржини и начину коришћења образаца платних налога за извршење платних трансакција у динарима (www.nbs.rs (преузето 21.04.2017.)).

НАЛОГ ЗА ИСПЛАТУ			
платилац	шифра плаћања	валута	износ
сврха исплате	рачун платиоца		
примаоца	модел и позив на број (задужење)		
печат и потпис платиоца	место и датум пријема	датум извршења	

Образац бр. 2

Слика 20. Налог за исплату

Извор: www.nbs.rs

Налог за пренос је платни налог који се користи за пренос новчаних средстава са текућег рачуна на текући рачун. Налог за пренос се штампа у једном примерку, на основу ког се врши задужење рачуна дужника и одобрење рачуна повериоца. Налог за пренос садржи следеће елементе:¹⁷

- начин извршења налога – хитно;
- назив платиоца;
- назив примаоца плаћања;
- број текућег рачуна платиоца;
- број текућег рачуна примаоца плаћања;
- ознаку валуте (РСД);
- износ;
- сврху плаћања;
- шифру плаћања;
- број модела позива на број задужења;
- позив на број задужења;
- број модела позива на број одобрења;
- позив на број одобрења;
- место и датум пријема;
- датум извршења;
- печат и потпис платиоца/примаоца (оверу).

¹⁷ Одлука о облику, садржини и начину коришћења образаца платних налога за извршење платних трансакција у динарима (www.nbs.rs (преузето 21.04.2017.)).

НАЛОГ ЗА ПРЕНОС			
платилац	шифра плаћања	валута	износ
<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
сврха плаћања	рачун платиоца		
<input type="text"/>	<input type="text"/>		
прималац	модел и позив на број (задужење)		
<input type="text"/>	<input type="text"/>		
	рачун примаоца		
	<input type="text"/>		
	модел и позив на број (одобрење)		
	<input type="text"/>		
печат и потпис платиоца/примаоца	датум извршења	☐ хитно	
	место и датум пријема		

Образац бр. 3

Слика 21. Налог за пренос

Извор: www.nbs.rs

Обрасци платних налога се издају на правоугаоном папиру јединствених димензија 99 x 210 мм, што одговара 1/3 папира формата А4.